

Baka, Igor- Zeidler Miklós: A bécsi döntés következményei

A müncheni egyezményt Magyarországon vegyes érzelmekkel fogadták. Sokan kárörvendően szemlélték Prága nehéz helyzetét, másokat aggasztott a nemzetiszocializmus előtörése. Általános volt azonban a reménykedés, hogy a csehszlovákiai magyar kisebbség is egyesülhet anyanemzetével, az integrális revízió hívei pedig egész Szlovákia és Kárpátalja visszatérését hirdették. Mindez szimbolikusan össze is kapcsolódott az 1938-ban megrendezett ún *Szent István jubileumi év* eseményeivel.

A müncheni döntéshozók nem vállalták a csehszlovákiai magyar és lengyel kisebbség ügyének rendezését. Ehelyett kétoldalú tárgyalásokat javasoltak az érdekelt felek részére, ezek esetleges kudarca esetén pedig újabb négyhatalmi döntést helyeztek kilátásba. Lengyelország – kihasználva erőfölényét – tárgyalás helyett már szeptember 30-án ultimátummal kényszerítette ki a sziléziai Těšín (lengyelül: Cieszyn) környékének átadását. A mintegy 800 km²-es, közel 230 ezer lakosú területre október 1-jén vonultak be a lengyel csapatok. A magyar kormány – megfelelő katonai erő híján – a diplomácia eszközével próbálta elérni céljait, s megbeszélést kezdeményezett Cseh-Szlovákiával. Ám sem az október 9–13. között Komáromban megrendezett tárgyalások, sem az azt követő hivatalos jegyzékváltások nem vezettek megállapodásra. Budapest és Prága végül német–olasz döntőbíróóság ítéletét kérte a területi kérdés megoldására. A Joachim von Ribbentrop német és Gian Galeazzo Ciano olasz külügyminiszter által meghozott *első bécsi döntés* 1938. november 2-án Magyarországnak ítélte Szlovákia és Kárpátalja déli, magyarlakta zónáját.

November 4–11. között a Magyar kir. Honvédség csapatai bevonultak a csehszlovák hatóságok által kiürített területekre. A bevonulást, amelyet néhány nagyobb városban Horthy Miklós kormányzó személyesen vezetett, a magyar lakosság lelkesedése kísérte. Az autonóm Szlovákia vezetői éppen ellenkezőleg, nemzeti katasztrófaaként élték meg a magyar revíziót. Mint Jozef Tiso kormányfő fogalmazott november 2-án éjjel 11 órakor elmondott rádióbeszédében: „a szlovák nemzet tragikus sérelmet szenvedett el”.

A következő hónapokban kétoldalú tárgyalások folytak a határvonal végleges kijelöléséről. A megállapított határvonal végül 11 927 km²-t adott vissza Magyarországnak. A december közepén végrehajtott összeírás 1 041 401 lakost talált a területen, ebből 879 007 (84,4%) volt magyar és 123 864 (11,9%) szlovák anyanyelvű. (Az 1930-ban tartott csehszlovákiai népszámlálás adatai szerint a magyar nemzetiségűek aránya itt csupán 57% volt.) Ezek a számok már azokat a demográfiai változásokat is tükrözték, amelyeket az 1938 őszén indult kétirányú – nagyrészt kikényszerített, kisebb részben önkéntes –, összességében több tízezer embert megmozgató népességvándorlás okozott.

Míg Csehszlovákiában túlzottan tartották a revízió mértékét, a magyar kormány máris egész Kárpátalja visszaszerzését tűzte ki célul. A gazdaságilag elmaradott, magyaránnyú fejlesztésre szoruló Kárpátalja elsősorban geopolitikai jelentősége miatt értékelődött föl, hiszen visszacsatolásával Magyarország közvetlenül határossá vált volna Lengyelországgal és végleg szétroppanthatta volna a kisantant gyűrűjét. (A határra vezényelt magyar irreguláris alakulatok már 1938 októberétől fogva többször is incidenseket provokáltak, s kisebb-nagyobb diverzán akciókat hajtottak végre.)

Magyarországnak végül 1939 márciusában nyílt lehetősége *Kárpátalja visszafoglalására* – a Wehrmacht prágai bevonulásával egy időben. A március 15-én teljes erővel kibontakozó akció során a Honvédség egész Kárpátalját birtokba vette. Az előrenyomulás során a magyar és a szlovák katonai alakulatok között is történtek incidensek, melyeknek eredménye egy néhány napon át tartó *magyar–szlovák „kis háború”* lett.

A Felvidék (Dél-Szlovákia) és Kárpátalja (Podkarpatská Rus) területeinek reintegrációja során a magyar kormányt ugyanazok a reflexek és szándékok vezették, mint az Osztrák–Magyar Monarchia győztes utódállamait, amikor – a bosszú és a nemzetépítés jegyében – diszkriminatív intézkedéseket hoztak a kisebbségekkel szemben. A nemzetiségeknek Magyarországon is

szembesülniük kellett az államhatalom türelmetlen kisebbségpolitikájával, diszkriminatív intézkedéseivel.

Kárpátalján a bevonuló magyar Honvédség eleinte viszonylag heves ellenállással találkozott a felfegyverzett Szics-gárda részéről, s a megszállás, majd a fegyveres gócok felszámolása több száz halálos áldozattal járt. (A magyar vezérkari jelentések szerint a kárpátaljai bevonulás során a Honvédség 72 halottat veszített.) A „magyar világ” visszatérése Kárpátalján is sokakat menekülésre ösztönzött. A menekülők száma már a bevonulást követő napokban is meghaladta a 10 ezer főt, s később, amikor 1939 őszén a Szovjetunió bekebelezte Lengyelország keleti területeit, ismét több ezer, magát ukránnak vagy oroszoknak valló, kommunista érzelmű kárpátaljai lakos szökött át a magyar–szovjet határon.

A felvidéki és kárpátaljai területek Magyarországgal való újraegyesüléséről a parlament külön törvényeket alkotott (1938:XXIV. tc., 1939:VI. tc. s később még egy sor jogszabály intézkedett a magyarországi jogrendnek a visszatért területekre való fokozatos kiterjesztéséről. A kisebbségi sorsot megtapasztaló magyar közösségek pedig – az önszerveződés formáit keresve – a gyakorlatban ismerhették meg az alulról építkező közélet demokratikus légkörét, szabályait. Ezzel szemben Magyarországon az erősödő német befolyás és a háború közeledése éppen a jobboldali, sőt szélsőjobboldali tendenciákat erősítette föl. Igaz, 1939-től Szlovákiában jóval erőteljesebben érvényesült a náci Németország befolyása és a politikai jobbratolódás.

A Magyarországhoz visszakerült területeken helyreállt a magyar közigazgatás régi, vármegyei-járási-települési hierarchiája, Kárpátalja igazgatását azonban először kormánybiztos, majd kormányzói biztos irányítása alá rendelték, s a vármegyék helyett közigazgatási kirendeltségeket szerveztek. Itt a nemzetiségi viszonyokra tekintettel a magyar mellett a ruszin is hivatalos nyelv lett.

A közigazgatás minden téren igyekezett előnyben részesíteni a magyar lakosságot, s korlátozta a kisebbségek gazdasági, politikai és kulturális szervezeteinek, valamint sajtójának működését. Ezeket a magyar hatóságok csak akkor támogatták, ha feladták ellenzékiességüket, egyéb esetben szoros megfigyeléssel, sőt akár betiltással kellett szembenézniük. Tömegesen folyt az állami alkalmazottak elbocsátása a közigazgatásban, a vasútnál és a postánál is. Itt nem csupán a nemzetiségiakat, hanem azokat a magyarokat is az utcára tették, akiknek „nemzethűségével” vagy politikai meggyőződésével kapcsolatban kifogás merült fel. Megindult, de nagyon vontatottan haladt – sőt Kárpátalján el is maradt – az első világháború után bevezetett földreformok felülvizsgálata.

E jelenségek a szlovák és a ruszin nemzetiség körében elkeseredést, Szlovákiában pedig a magyar kisebbség elleni retorziókat vontak maguk után. Az 1939. július 21-én elfogadott szlovák alkotmányban például megjelent az ún. reciprocitás elve, amely annyi jogot helyezett kilátásba a Szlovákiában élő mintegy 60-70 ezer fős magyarság részére, amennyit a közel kétszer akkora szlovák kisebbség élvezett Magyarországon.

Nagyvonalúban bánt a magyar kormány a kisebbségi oktatási intézményekkel. Az elemi iskolákban a tanítási nyelvet az adott település nemzetiségi viszonyaihoz igazították. Így, bár jelentősen nőtt a magyar tannyelvű iskolák száma, az alsó fokú oktatásban nagyjából kielégítő maradt a kisebbségek anyanyelven történő iskoláztatása is. Igaz, sok helyütt önálló iskola helyett csak párhuzamos anyanyelvi tagozat vagy osztály működhetett, ami gyakran az osztálylétszám jelentős növekedésével járt.

Magyarországon – sok helyes kezdeményezés ellenére – végeredményben nem valósultak meg azok az ígéretek, amelyek a területi revízió megvalósulása esetére példamutató kisebbségpolitikai reformokat helyeztek kilátásba.